

Invazní neofyty v krajině

Antonín Buček

Za neofyty jsou považovány ty rostlinné druhy, které se přičiněním člověka v naší krajině postupně rozšířily po roce 1500, tedy po objevení Ameriky. Pro úplnost dodejme, že ty rostlinné druhy, které byly člověkem zavlečeny předtím, jsou považovány za archeofyty. Díky úmyslnému nebo neúmyslnému zavlečení člověkem byly překonány přirozené geografické bariéry, které ohraničovaly původní areály rozšíření, v nichž probíhala evoluce druhů. Část nově zavlečených introdukovaných druhů rostlin našla v naší krajině vhodné podmínky pro samovolné šíření a stala se invazními druhy. Invazní neofyty jsou schopny šířit se na velké vzdálenosti, nalézat vhodné ekologické niky, pronikat do narušených či přirozených biotopů a zvyšovat své zastoupení v různých společenstvech na úkor druhů domácích. V současné době je v České republice za invazní neofyty považováno 69 rostlinných druhů.

Schopnost potlačovat domácí druhy rostlin a zcela měnit charakter rostlinných společenstev se nejzřetelněji projevuje u invazních dřevin. K těm nejznámějším a nejrozšířenějším patří trnovník akát, jehož výsadby a následné samovolné šíření způsobují ústup přirozených druhově bohatých společenstev stepních, lesostepních a pastvinných lad v nížinách a teplých pahorkatinách dubového a bukodubového vegetačního stupně. V těchto polohách se také nekontrolovatelně šíří keř kustovnice cizí, vytlačující domácí druhy keřů. Rozrůstání kustovnice ohrožuje existenci krásné a vzácné mandloně nízké takřka na všech zbylých jihomoravských lokalitách. V NP České Švýcarsko vyvolává velké problémy samovolné šíření borovice vejmutovky, obsazující ekologickou niku borovice lesní i na málo přístupných pískovcových skalách. V nížinných říčních nivách se šíří invazní javor jasanolistý, v urbanizované krajině pajasan žláznatý. V současné době se na některých lokalitách začíná samovolně šířit i douglaska tisolistá. Z bylinných druhů patří k nejnebezpečnějším invazním neofytům netýkavky, křídlatky a původně kavkazský druh bolševník velkolepý, vyvolávající zdravotní problémy díky látkám, které způsobují na kůži puchýře.

Invazní neofyty velmi silně ovlivňují zvláště krajinu údolních niv nížinných řek. Jejich šíření urychlily povodně na Moravě v roce 1997 a v Čechách v roce 2002, neboť po nich vznikly volné ekologické niky, které neofyty dokázaly úspěšně obsadit. V roce 2003 prozkoumala Eva Zapletalová příbřežní zónu řeky Moravy nad Olomoucí v úseku Postřelmov – Mohelnice. Zjistila, že v 21 km dlouhém úseku příbřežní zóny zaujímají invazní neofyty již takřka čtvrtinu plochy. Nejrozšířenější byla netýkavka žláznatá, která se vyskytovala na 16,7% plochy, místy tvořila v příbřežní zóně samostatné porosty dosahující výšky až 3 m. Tento agresivně se šířící druh doplňují další invazní neofyty: netýkavka malokvětá zaujala 3,1% plochy, křídlatka japonská 2,5% a slunečnice topinambur 2,1% plochy příbřežní zóny řeky Moravy. Z invazních dřevin se zde vyskytoval javor jasanolistý, omezeně i trnovník akát.

O problémech, které vyvolává šíření severoamerického netvařce na dolních tocích Sávy a Dunaje jsme již informovali (*Veronica 16:5:25*). Snad ještě větší problémy působí šíření eurasijských tamaryšků v aridních a semiaridních oblastech západní části USA. Tamaryšky se rozšířily na ploše více než 500 000 ha, vytlačují z břehových porostů domácí druhy rostlin, vysokou transpirací snižují množství disponibilní vody, zarůstáním vodotečí zmenšují průtok a zvyšují nebezpečí povodní. Roční ekonomické ztráty vyvolané působením tamaryšků byly vyčísleny na 133-285 miliónů dolarů. Likvidace tamaryšků a následná regenerace břehové vegetace stojí 7 500 dolarů na hektar.

Biolog a filozof Stanislav Komárek ve svém příspěvku ve víkendové příloze *Hospodářských novin* (č.49/2005, s.25) klade otázku, proč vlastně proti invazním druhům bojovat. Jako biolog správně podotýká, že „po ústupu glaciální stepi na konci poslední doby ledové sem

drtivá většina našich živočišných i rostlinných druhů teprve musela “invadovat“, byť zpočátku bez lidské pomoci“. Jako filozof ovšem předkládá následující tvrzení: „*Je dobrý důvod se domnívat, že osoby, které by za jiných okolností střežly čistotu rasy či jazyka, dnes bojují proti znečištění „naší“ přírody invazními druhy. Je to povolené, politicky korektní a lze se tam vyřádit podobně, jako si lze bez rizika zastřílet na bažanty a na lidi nikoliv. Semitského továrníka, prznícího árijské dělnice, nahradila křídlatka sachalinská, navždy špinící tvář naší krajiny“.* Filozof Stanislav Komárek tedy hodil všechny ty, kdož přemýšlejí o tom, jakým způsobem omezit negativní působení invazních neofytů v naší krajině, do jednoho pytle s rasisty. Toto absurdní tvrzení je pro ochranu naší přírody a krajiny velmi nebezpečné. Vždyť nekontrolované samovolné šíření invazních druhů by vedlo k nenahraditelnému zániku řady našich planě rostoucích druhů rostlin a volně žijících živočichů a jejich společenstev, k výraznému snížení biodiverzity a v mnoha případech by mělo i velmi nepříjemné ekonomické důsledky. Především v chráněných územích je proto třeba invazní neofyty důsledně likvidovat a najít k tomu potřebné finanční prostředky. Ale i v krajině bez zvláštního statutu ochrany je účelné výskyt invazních neofytů co nejvíce omezovat. Jen tak lze dosáhnout harmonického stavu kulturní krajiny, která bude dobrým domovem nejen lidí, ale i všech rostlin a živočichů, kteří do ní patří. Krajina s převahou invazních neofytů se mění na „prefabrikovanou džungli“, globalizovanou divočinu, ve které zcela mizí svébytný ráz jednotlivých regionů, vzniklý dlouhodobou evolucí společenstev.

Nemám žádný důvod se domnívat, že patřím k rasistům. Přesto každý rok v kousku lesa u brněnské přehrady vytrhávám invazní netýkavku malokvětou, která se šíří z okolí. Díky tomu zde stále kvetou podléšky, mařinky, plicníky, jestřábníky i kruštíky a pomalu se šíří i vzácný brambořík nachový. Rostou zde podle odvěkých zákonitostí přírody a vytvářejí svébytné společenstvo, patřící k jednomu z významných znaků krajiny domova.

Citace:

BUČEK, A.: Invazní neofyty v krajině. Veronica. 2006, roč. 20, č. 2, s. 14